

UTJECAJ GLOBALIZACIJE NA GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Šakić, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:746352>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-25**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

UTJECAJ GLOBALIZACIJE NA
GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

Mentor:

izv.prof.dr.sc. Vladimir Šimić

Student:

Jelena Šakić

Broj indeksa: 1160737

Split, rujan, 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem istraživanja	1
1.2. Predmet istraživanja	1
1.3. Cilj istraživanja.....	2
1.4. Metode rada	2
1.5. Struktura rada	2
2. GLOBALIZACIJA	3
2.1. Što je globalizacija?	3
2.2. Pozitivni učinci globalizacije.....	7
2.3. Negativni učinci globalizacije.....	7
3. ANALIZA UTJECAJA GLOBALIZACIJSKOG PROCESA NA GOSPODARSTVO HRVATSKE.....	10
3.1. KOF globalizacijski indeks za Hrvatsku	10
3.2. Kretanje BDP-a u Hrvatskoj	12
3.3. Promjena inozemnih izravnih ulaganja u Hrvatsku	15
3.4. Utjecaj promjene mobilnosti i migracija na gospodarstvo Hrvatske	18
3.5. Utjecaj razvoja turizma na gospodarsko stanje u Hrvatskoj.....	22
4. ZAKLJUČAK.....	26
SAŽETAK.....	27
SUMMARY	28
POPIS GRAFIKONA	29
POPIS TABLICA	29
LITERATURA	29
INTERNETSKI IZVORI	31

1. UVOD

1.1. Problem istraživanja

Globalizacija je univerzalni proces čiji je utjecaj vidljiv u svim djelatnostima i aktivnostima današnjeg društva. Nema točno precizirane godine početka razvoja globalizacije ali je sasvim sigurno da je taj proces prisutan, doduše u nekom jednostavnijem obliku, od samog nastanka društva. Naime globalizacija, promatrano u širem smislu je međunarodni proces koji traje koliko i sama ljudska civilizacija.¹

Različiti povjesničari, ekonomisti i političari su različito definirali i doživjeli pojam globalizacije. Općenito, jasno je da proces globalizacije nudi negativne i pozitivne posljedice, ali svakako donosi promjene u međunarodne ekonomske odnose.

Glavni problem ovog istraživanja je utjecaj procesa globalizacije na gospodarstvo Hrvatske, to jest prikaz pozitivne, odnosno negativne, veze između globalizacije i gospodarstva Republike Hrvatske.

1.2. Predmet istraživanja

S obzirom da je globalizacija proces koji je svojom pojavom današnjem svijetu omogućio povezanost država svih stupnjeva razvijenosti, odnosno intenziviranje svake gospodarske suradnje, jasno je da ima veliki utjecaj i na sam razvoj te ekonomsko stanje država koje je obuhvatio.

Predmet istraživanja ovog završnog rada, koji proizlazi iz objašnjenog problema istraživanja, je objasniti i argumentirati utjecaj procesa globalizacije na promjenu gospodarskog stanja u Hrvatskoj, od perioda osnutka Republike Hrvatske kao samostalne države pa sve do danas. Preciznije, predmet istraživanja je objašnjenje uzorčno – posljedične veze između globalizacije i gospodarskih promjena koje se događaju u Republici Hrvatskoj.

---

¹ Ivančević T. (2005): Utjecaj procesa globalizacije na gospodarstvo Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, str.4.

1.3. Cilj istraživanja

S obzirom da je Hrvatska mala zemlja, jasno je da ne može samostalno upravljati svojim gospodarstvom u cjelini, već da ovisi o događanjima u eksternoj okolini. Preciznije, Hrvatska ima nedovoljnu gospodarsku i političku moć da bi ostvarila značajan utjecaj na globalizaciju. Cilj ovog rada je prikazati na koji način proces globalizacije djeluje na gospodarstvo Hrvatske. Obradit će se pojam globalizacije, te pozitivne i negativne strane istoga. Ključna svrha rada je pokazati sve, ili barem većinu, pozitivnih i negativnih strana globalizacije, te način na koji stvara promjene u državi. Pokušat će se prikazati povezanost gospodarskog stanja male države kao što je Hrvatska i procesa na koji ima zanemariv utjecaj. Na kraju, zaključit će se može li se globalizacija iskoristiti kao smjernica za rast i razvoj gospodarstva ili predstavlja otegotnu okolnost.

1.4. Metode rada

Ovisno o potrebama različitih dijelova rada koristit će se metoda analize, metoda sinteze, metoda deskripcije, metoda komparacije, metoda indukcije, te metoda dedukcije.

1.5. Struktura rada

Završni rad strukturiran je na način da se u prvom poglavlju navode predmet, problem i cilj ovog istraživanja, kao i metode koje će biti korištene za pisanje istoga.

Drugo poglavlje donosi definiciju procesa globalizacije. Opisuju se ideja i najbitniji aspekti globalizacije, te se daje uvid u kritike svjetskih analitičara globalizacije. Nakon toga prikazuju se pozitivne i negativne strane fenomena.

U trećem dijelu riječ je o utjecaju globalizacije na gospodarsko stanje RH, dok se u četvrtom dijelu iznosi zaključak o eventualnoj povezanosti globalizacije i gospodarstva u Hrvatskoj, ne temelju svega što je do tada navedeno.

2. GLOBALIZACIJA

2.1. Što je globalizacija?

Globalizacija je zasigurno najviše upotrebljavana – zloupotrebljavana – i najrjeđe definirana, vjerojatno s najviše nesporednosti spojena, najnebuloznija i politički najdjelotvornija (natuknica i polemička) riječ posljednjih, ali i nadolazećih godina.²

Definirati pojam globalizacije prilično je teško s obzirom na širok spektar područja koje obuhvaća. Za neke se globalizacija odnosi na povećanje važnosti zajedničkog svjetskog tržišta, za druge je način opisivanja kulturne i ideološke stvarnosti, odnosno pobjeda teorije slobodnog tržišta, za treće znači amerikanizaciju u negativnom smislu i nametanje njihova načina života, a za četvrte je ona opasni neprijatelj koji štiti samo interese velikih korporacija.³

Može se promatrati iz različitih kutova na različite načine, što je čini misterioznim fenomenom koji je teško jednoznačno definirati. „Termin globalizacija postao je toliko neodređen da više ne znači gotovo ništa, njime se opisuje sve i svašta, od globalnog terorizma do svjetske glazbe.“⁴

Pojam globalizacije prvi se put pojavio 1961. godine u rječniku American English, autora Merriama Webstera.⁵ Izveden je od riječi "global" što znači ukupnost, a globalizam je način gledanja na zbivanja u globalu.

Globalizacija bi tako podrazumijevala socijalni proces koji teži sveobuhvatnosti i jedinstvenosti svijeta.⁶

Globalizacija znači tehnološki, ekonomski, politički i znanstveni razvoj koji kao takav omogućava stvaranje svjetskog tržišta, odnosno formiranje jedinstvene društvene zajednice.

---

² Becker B., Huselid M., Ulrich D. (2001.): HR Scorecard: Linking People, Strategy, and Performance, MA: Harvard Business School Press, Boston

³ Čečuk A. (2002.): Financijska globalizacija, Graf form, Split

⁴ Monbiot, G. (2006.): Doba dogovora, Algoritam, Zagreb

⁵ Plevenik, J. (2003): Iza globalizacije, Geoeconomija međunarodnih odnosa, Golden marketing, Zagreb

⁶ Turek F. (1999.): Globalizacija i globalna sigurnost, Hrvatska udruga za međunarodne studije, Varaždin

Donosi čitav niz promjena koji omogućava lakšu komunikaciju i suradnju država bez obzira na geografsku udaljenost i različit stupanj razvijenosti.

Okarakterizirana je trima ekonomskim dimenzijama: razmjenom dobara i usluga, izravnim inozemnim ulaganjima i kruženjem financijskog kapitala.⁷

Globalizacija se doživljava kako dosad neviđeno „ubrzanje vremena“ i promjena prostornih karakteristika, koje otvaraju mogućnost promjene društvenih i političkih odnosa na svjetskoj razini. „Može se odnositi na bilo što, pokrivajući područje od Interneta do hamburgera.“⁸

Globalizacija je, prije svega ekonomijom potaknut, proces čiji je cilj postupno omogućiti neometan protok usluga, robe, kapitala, ali i ljudi među državama različitih stupnjeva gospodarske razvijenosti, što doprinosi stvaranju jedinstvene svjetske zajednice. Temelji se na ideji slobodnog tržišta, koju bi trebalo primijeniti kao imperativ, te na taj način pretvoriti cijeli svijet u otvoreno tržište dostupno svima, odnosno u globalno selo. Najznačajniji napredak ostvaren djelovanjem globalizacije jest onaj u slobodnijem toku kapitala. Naime, moderno financijsko tržište je značajnije nego (nekadašnja) trgovina robom, jer se danas radi o milijurdama dolara koje svakodnevno slobodno neometano cirkuliraju između banaka, burzi i novčanih zavoda.⁹

Riječ je o procesu koji je neizbježno stvorio promjene u cijelom svijetu i nepovratno promijenio, odnosno unaprijedio, način funkcioniranja društvene zajednice. Može se reći da govorimo o kompleksnoj pojavi koja zbog svojih brojnih konotacija i shvaćanja kao procesa, zaslužuje tzv. holistički ili cjeloviti pristup, to jest nužno je interdisciplinarno joj pristupiti i isključiti sve oblike jednostranosti.¹⁰

S ovim procesom dolazi do ekspanzije međunarodne razmjene robe i dobara, čime je omogućen ubrzan razvoj znanosti i tehnologije, te protok informacija koji bi trebao stvoriti korist nisko razvijenim zemljama i njihovim stanovnicima.

Cirkulacijom roba, kapitala, usluga i informacija ostvaruje se regionalna i nacionalna integracija, koja posljedično dovodi do procesa decentralizacije.

---

⁷ Veselica V. (2007): Globalizacija i nova ekonomija, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

⁸ Clark I. (1999.): Globalization and International Relations Theory, Oxford University Press, Oxford

⁹ Jovančević R. (2005.): Ekonomski učinci globalizacije i Europska unija, Mekron promet d.o.o., Zagreb

¹⁰ Lozina D. (2006.): Globalizacija i suverenitet nacionalne države, Pravni fakultet Split, Split

Globalizacija je proces, odnosno fenomen, sačinjen od brojnih aspekata, od kojih će se ovdje posebno spomenuti tri:

1. Ekonomski aspekt: odnosi se na oblikovanje pravila globalizacije od strane globalnih tvrtki koje bilježe milijunske prihode svake godine, na način omogućuje promicanje i povećanje vlastitih interesa, te ostvarivanje velike dobiti. Ove tvrtke kontroliraju tehnologiju i kapital, pomoću čega šire poslovanje bez ikakvih geopolitičkih barijera.
2. Političko – pravni aspekt: podrazumijeva narušenu suverenost pojedinih država koja se javlja kao rezultat uključivanja u međunarodne zajednice i organizacije. Dolazi do ograničenja dotadašnje moći država, čime se stvara temelj za formiranje nove države.¹¹ Dovodi se u pitanje tradicionalna uloga nacionalne države i poimanje suvereniteta koji joj pripada.
3. Kulturni aspekt: očituje se u uvođenju engleskog jezika kao zajedničkog svjetskog jezika. Zbog toga dolazi do zanemarivanja i umiranja raznih dijalekata i jezika manjih naroda, te na taj način nestaju kulturne različitosti bitne za identitet naroda. Također, „mekdonaldizacija“ je pojava nastala djelovanjem globalizacije, a predstavlja oblik kulturnog imperijalizma. Riječ je o procesu u kojem principi funkcioniranja restorana brze hrane osvajaju jedan po jedan sektor američkog društva, ali i ostatak svijeta. Radi se o novom načinu života koji briše razlike među ljudima. Dolazi do nedostatka komunikacije koji posljedično vodi do otuđenja i dehumanizacije.¹²

Globalizacija intenzivira odnose među ljudima i zemljama iz kojih dolaze. Navodi ih na globalno razmišljanje, odnosno jačanje svijesti o svijetu kao cjelini. Potiče ljude na konstantno ulaganje u razvoj znanja i tehnologije, jer je praćenje trendova globalizacije bitno kako se ne bi uzrokovalo trajno gospodarsko zaostajanje.

Globalizacijski proces potakao je gospodarski rast i tehnološki napredak, ali je isto tako povećao društvene nejednakosti, kako u svjetskim razmjerima, tako i unutar pojedinih država.

---

¹¹ Dujšin U. (1998.): Globalizacija, regionalizacija i Republika Hrvatska, Ekonomska istraživanja 1-2, 11, str.34-46.

¹² Ritzer G. (1993.): The McDonaldization of Society (<https://courses.lumenlearning.com/alamo-sociology/chapter/reading-the-mcdonaldization-of-society/>, pristupljeno 20.8.2019.)

Globalizacijski fenomen popraćen je različitim oblicima deregulacije koja je nužni uvjet nesmetanoga gospodarskog djelovanja u svjetskim razmjerima.

To djelovanje načelno usklađuju i uvjetuju globalne institucije kao što su Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svjetska trgovinska organizacija i druge.¹³

Poimanje procesa globalizacije pitanje je osobnog i političkog stava. S jedne strane, pristaše globalizacije smatraju je pozitivnim fenomenom koji doprinosi razvoju tehnologije i proširenju tržišta na globalnu razinu, odnosno definiraju je kao proces koji donosi napredak i prosperitet.

Suprotno tome, snažni protivnici globalizacije smatraju je zlom današnjice, koje donosi nazadovanje, opću katastrofu i propast društva, te snažno naglašavaju posljedice koje su se nastankom te pojave razvile.

Friedman, analitičar globalizacije, shvaća globalizaciju izrazito dinamičnim procesom koji podrazumijeva integraciju tržišta, nacionalnih država i tehnologija u nemjerljivim razmjerima. Navodi kako se snaga globalizacije očituje u činjenici da je pojedincima, korporacijama i nacionalnim državama omogućeno dosezanje svijeta dalje, brže, dublje i jeftinije nego ikada prije.¹⁴

Također, naglašava termin „glokalizacije“¹⁵ koji znači sposobnost određene kulture da u susretu s drugom kulturom prihvati utjecaje koji se prirodno uklapaju u nju i na neki je način obogaćuju, ali isto tako da se odupre faktorima druge kulture koji su joj strani.

S druge strane, protivnici globalizacijskog procesa definiraju samu globalizaciju kao proces koji predstavlja prijetnju lokalnoj kulturi i tradiciji.¹⁶

Bez obzira na osobne stavove, pojedinac nema utjecaj na globalizaciju koja je davno počela, a kao proces traje još i danas.

---

¹³ Enciklopedija.hr (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>, pristupljeno 25.07.2019.)

¹⁴ Friedman T. (2003.): The Lexus and The Olive Tree: Understanding globalization, International research Journal of arts and humanities Vol. 38, New York

¹⁵ Pojam glokalizacija nastao je spajanjem pojmova globalizacije i lokalizacije, a označava interakciju globalnog i lokalnog, odnosno definira se proces modifikacije globalnih utjecaja u lokalnim kontekstima

¹⁶ Hirst P., Thompson G. (2001.): Globalizacija - međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja, Liberata, Zagreb

Globalizacija se danas „može postaviti kao model razvoja koji ne predstavlja izbor, već je to suvremena stvarnost međunarodnih odnosa“, zbog čega se ne može izbjeći bez obzira o kojem aspektu života se radi.¹⁷

Globalizacijski trendovi obuhvatili su cijeli svijet i postali dio svakodnevnog života pojedinca. Može se reći da je globalizacija proces ekonomskog, društvenog, kulturnog i političkog djelovanja koji nadilazi granice nacionalnih država, a očituje se u svim sferama života: u prijenosu znanja i informacija, povećanom opsegu svjetske razmjene dobara, kapitala, usluga i energije, u zaštiti okoliša i tako dalje.¹⁸

Zbog svega navedenog nemoguće je ne sudjelovati u globalizaciji. Moguće je jedino odrediti način na koji najbolje iskoristiti prednosti koje globalizacija nudi.

2.2. Pozitivni učinci globalizacije

Globalizacija, kao fenomen koji je obuhvatio cijeli svijet, ima mnoštvo pozitivnih strana.

Prije svega, srušila je dotad postojeću barijeru koja je otežavala prijelaz robe i usluga, kao i znanja iz jedne države u drugu. Dovala je do miješanja različitih vjera, kultura, rasa i nacija, te je potaknula novi način suživota, odnosno suradnje, društvenih skupina koje naizgled nemaju ništa zajedničko. Značajno je povećala razinu povezanosti, kako privatnih tako i poslovnih subjekata i potakla brojna mala poduzeća na proširenje poslovanja na nacionalnu, a kasnije i globalnu razinu.

Globalizacija je dovela do napretka tehnologije koji je rezultirao povećanjem konkurencije na nacionalnom tržištu. Time se stvorila potreba za pronalaskom novih optimalnih kombinacija materijala, rada i kapitala koje su iskorištene za povećanje proizvodnje u svim djelatnostima, kao i za uvođenje specijalizacije, odnosno podjele rada, koja je zatim povećala produktivnost. Veća proizvodnja dobara rezultirala je smanjenjem cijena na nacionalnom tržištu. Niže cijene proizvoda i mogućnost izvoza istih, uz smanjene ili nepostojeće carinske namete, stvorile su odgovarajuću ponudu dobara za države koje su dotada zbog geografske udaljenosti i nižeg životnog standarda oskudijevale u dobrima.

---

¹⁷ Vukadinović R. (1999.): Globalizacija i globalna američka politika, Politička misao 36 1, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

¹⁸ Krešić Babić I. (2015.): Globalizacija, europeizacija i tranzicija – fenomeni današnjice i smjernice budućeg razvoja, Nova prisutnost 13 3, Kršćanski akademski krug, Zagreb

Kako bi i ekonomski slabije razvijene zemlje osjetile pozitivne učinke globalizacijskog procesa, nužno je da država:¹⁹

- istovremeno otvara prostor slobodnom unutarnjem i vanjskom tržištu roba, kapitala i radne snage, kao i slobodnom poduzetništvu, te da zadrži usmjeravajuću, regulatornu i korektivnu ulogu u društveno – ekonomskom razvoju,
- nacionalnom strategijom razvitka kontrolira ključne prirodne resurse i ekonomske potencijale, te da štiti dugoročne nacionalne i opće društvene interese,
- ekonomski razvoj ne shvaća samo kao povećanje bruto društvenog proizvoda, već kao sredstvo za povećanje zaposlenosti, obrazovnog, zdravstvenog i općeg standarda stanovništva, čime se osigurava socijalna kohezija i politička stabilnost.

Zbog globalizacije, nisko razvijenim zemljama i zemljama u tranziciji omogućeno je preuzimanje znanja i tehnoloških procesa visoko razvijenih zemalja, koji im omogućuju brži gospodarski napredak i podizanje životnog standarda.²⁰ Može se reći da je globalizacija pozitivan fenomen ako je gledamo kao proces kojem je u fokusu povećanje produktivnosti na svim razinama, kao i podizanje životnog standarda u svim dijelovima svijeta.

Revolucionarno otkriće interneta, do kojeg je došlo zbog razvoja informacijske tehnologije, kompletno je promijenio način komunikacije, to jest podigao ga je na višu razinu. Riječ je o globalnoj računalnoj mreži koja omogućava jednostavniju i efikasnu komunikaciju popraćenu slikovnim, tekstualnim i zvučnim medijima. Obzirom da se radi o svjetskoj mreži, uz odgovarajuću opremu kao što su mobilni telefon ili osobno računalo, moguće je stupiti u kontakt s pojedincem na drugom kraju svijeta u samo nekoliko sekundi, što je prije nekoliko stotina godina bilo nezamislivo.

Iako je globalizacija proces koji cijeli niz mogućnosti koje se mogu iskoristiti kao poticaj za napredak na svim gospodarskim razinama, konačni učinak procesa ovisi o subjektima koji njome upravljaju, odnosno o njihovim ciljevima i interesima.

---

¹⁹ Stiglitz E. J. (2006.): Making Globalization Work, W.W. Nonton & Company, New York

²⁰ Lončar J. (2005.): Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja, PMF Zagreb, Zagreb

2.3. Negativni učinci globalizacije

Osim pozitivnih karakteristika, postoje i negativne strane globalizacijskog procesa. Samim tim, postoji i velik broj protivnika, odnosno antiglobalista, koji negiraju koristan i pozitivan aspekt globalizacije.

Prije svega, povezivanje ljudi iz svih dijelova svijeta, na svim razinama, postupno dovodi do nestanka razlika među narodima, to jest ugrožavanja nacionalnog suvereniteta. Potiče se formiranje globalne kulture koja zagovara izjednačavanje životnog stila pojedinca, te na taj način potiskuje važnost očuvanja povijesti, jezika i kulture malih i „nemoćnih“ naroda.

Također, došlo je do povećanja ekonomskih nejednakosti između država. Ekonomske velesile iz godine u godinu povećavaju svoju financijsku i političku moć, čime se otvara prostor za rast moći privatnoga monopola. Tako se stvara gospodarski poredak prema kojem su razvijene države subjekt, odnosno nerazvijene države objekt, međunarodnih gospodarskih turbulencija. Pravila na kojima počiva globalizacijski proces formirana su na način da koriste razvijenim državama, čija se ekonomska i politička moć kontinuirano povećava, dok se s druge strane uzrokuje stagnacija ili pogoršanje gospodarskog stanja nerazvijenih država.²¹

Postupno se potkopava demokracija, čiji izostanak nerazvijenim državama oduzima suverenost i mogućnost donošenja odluka kojima bi u svojim državama podigle životni standard. Prisiljavaju se na ukidanje trgovačkih barijera, dok s druge strane gospodarske velesile zadržavaju vlastite i na taj način održavaju ovisnost nerazvijenih zemalja, čiji gospodarski napredak stagnira.

Zabrinjavajuća je činjenica da državama, u kojima živi 75% svjetskog stanovništva, vlada siromaštvo, nerazvijenost i glad, dok je s druge strane većina moći, utjecaja i svjetskog bogatstva akumulirana u samo tridesetak razvijenih zemalja svijeta.²²

Dodatno, globalizacijski proces uzrokovao je trajno onečišćenje okoliša. Razvojem industrije i povećanjem broja proizvodnih pogona došlo je do biološkog i biokemijskog onečišćenja vode, zraka i obradivog tla, što prije svega utječe na zdravlje ljudi, a onda i na kvalitetu života svih.

---

²¹ Karlić I. (2008.): Dvoznačnost fenomena globalizacije, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

²² Beker E. (2005.): Ekonomski aspekti globalizacije, Privredna izgradnja XLVIII, Novi Sad

3. ANALIZA UTJECAJA GLOBALIZACIJSKOG PROCESA NA GOSPODARSTVO HRVATSKE

Nakon što je definiran kontroverzan proces globalizacije, te su prikazani aspekti istoga, pružen je pregled pozitivnih i negativnih učinaka globalizacije. U nastavku će se globalizacija koja direktno djeluje na kretanje globalizacijskog indeksa, inozemnih izravnih investicija, BDP-a Hrvatske, promjena u migracijama stanovnika, te je „zaslužna“ za razvoj turizma koji se promakao u najznačajniju hrvatsku djelatnost, pokušati povezati s promjenama koje nastaju u gospodarskom stanju države.

3.1. KOF globalizacijski indeks za Hrvatsku

KOF globalizacijski indeks osmislio je njemački ekonomist Axel Dreher.²³ Riječ je o vrijednosti kojom se mjeri stupanj globaliziranosti određene države.

KOF indeks mjeri tri različite dimenzije globalizacije:²⁴

- ekonomsku globalizaciju – mjeri se protok dobara, kapitala, usluga i informacija;
- socijalnu globalizaciju – uključuje razmjenu ideja, informacija i kulture;
- političku globalizaciju – karakterizirana je disperzijom državnih politika.

Globalizacijski indeks i slični pokazatelji mogu se razlikovati po mjerenjima, koja mogu biti de facto ili de jure mjerenja.

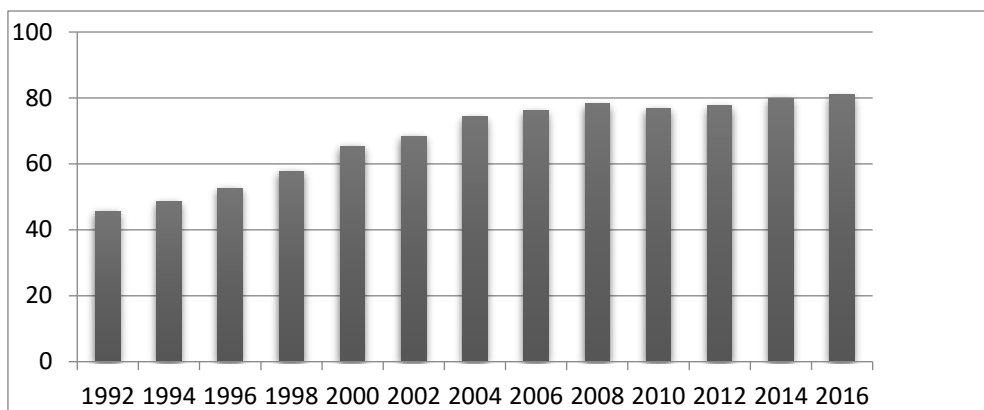
De facto mjere uključuju varijable koje predstavljaju stvarne tokovi i aktivnosti, dok de jure mjere obuhvaćaju varijable koje predstavljaju politike, resurse i/ili institucije koje omogućuju, odnosno olakšavaju stvarne tokove i aktivnosti. Ukupni globalizacijski indeks dobija se kao kombinacija de facto i de jure mjerenja.²⁵

---

²³ Wikipedia.org (https://en.wikipedia.org/wiki/KOF_Globalisation_Index, pristupljeno 29.07.2019.)

²⁴ Dreher A. (2003.): Does Globalization Affect Growth?, University of Mannheim, Mannheim

²⁵ Kof.ethz.ch (<https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, pristupljeno 29.07.2019.)

Grafikon 1. Kretanje KOF globalizacijskog indeksa u Hrvatskoj u razdoblju od 1992. do 2016.godine

Izvor: KOF Swiss Economic Institute

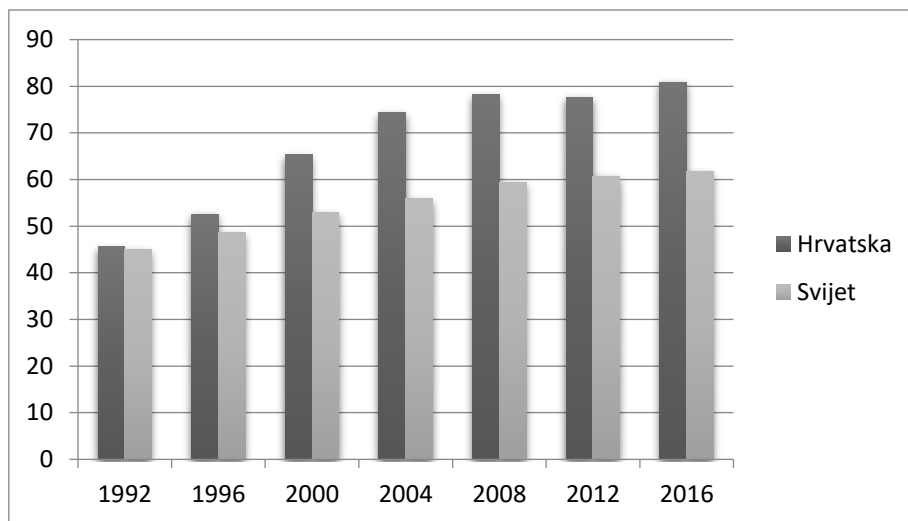
(<https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>,

pristupljeno 01.08.2019.)

Na priloženom grafu vidljivo je kako se globaliziranost Republike Hrvatske godinama kontinuirano povećava. 1992. godine KOF globalizacijski indeks iznosio je 45.62, dok je 2018. godine porastao na 80.9.

Iz toga se može zaključiti da je globalizacija definitivno prisutna u Hrvatskoj.

Obzirom da je nemoguće „pobjeći“ od globalizacije, nužno je pronaći način na koji će se gospodarstvo i politika države prilagoditi izazovima koje globalizacija donosi. Republika Hrvatska je, između ostalog, to napravila ulaskom u Europsku uniju, čije strategije i programe svakodnevno koristi kako bi iskoristila prednosti globalizacije i savladala izazove koje s tim procesom dolaze.

Grafikon 2. Usporedba KOF globalizacijskog indeksa Hrvatske i svijeta

Izvor: KOF Swiss Economic Institute

(<https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>,

pristupljeno 01.08.2019.)

Na grafikonu je prikazana usporedba KOF globalizacijskog indeksa Hrvatske i svijeta. koji iz godine u godinu raste, a konstantno je veći od prosječnog KOF indeksa u svijetu. Viša razina KOF indeksa globalizacije pozitivno utječe na otvorenost gospodarstva. S obzirom da je vidljivo da indeks iz godine u godinu raste, te da Hrvatska ima znatno veći globalizacijski indeks od svjetskog prosjeka, može se zaključiti da se iz godine u godinu država sve više globalizira.

3.2. Kretanje BDP-a u Hrvatskoj

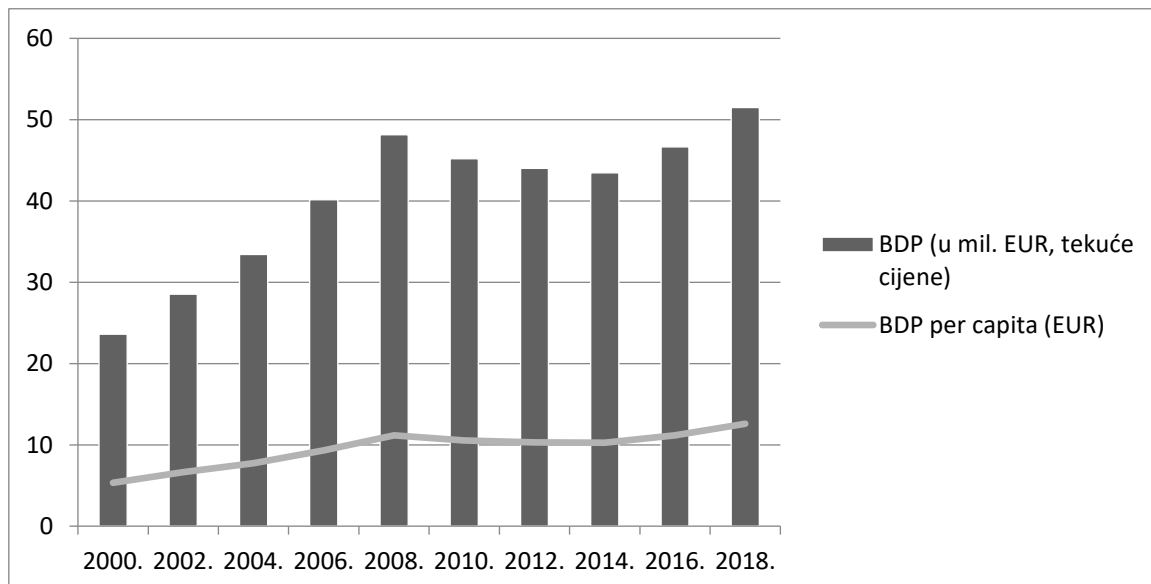
Bruto domaći proizvod (engl. GDP – Gross domestic product) je makroekonomski indikator koji pokazuje vrijednost finalnih dobara i usluga proizvedenih u nekoj zemlji, u ovom slučaju Hrvatskoj, tijekom godine.

Izražava se u nekim novčanim jedinicama, te se u većini slučajeva računa na godišnjoj ili kvartalnoj razini.

Uključuje samo proizvode i usluge spremne za potrošnju, a isključuje vrijednosti intermedijarnih dobara, kako bi se izbjeglo dvostruko obračunavanje vrijednosti istih proizvoda i/ili usluga. Glavna svrha računanja BDP-a je dobivanje uvida u gospodarsku aktivnost države, odnosno u stupanj rasta i razvoja gospodarstva. Iz toga proizlazi zaključak da BDP pokazuje sposobnost društva da zadovolji potrebe za dobrima koja se na tržištu koriste kao predmet tržišne razmjene.²⁶

BDP per capita, ili bruto domaći proizvod po glavi stanovnika, je pokazatelj koji u odnos stavlja ukupan BDP države i broj stanovnika.

Dok ukupan BDP predstavlja snagu i veličinu gospodarstva države u cjelini, BDP per capita daje uvid u razinu razvijenosti i ocjenu životnog standarda države.

Grafikon 3. Kretanje BDP i BDP per capita u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2018. godine

Izvor: HNB, Glavni makroekonomski indikatori

(<https://www.hnb.hr/statistika/glavni-makroekonomski-indikatori>, pristupljeno 28.08.2019.)

²⁶ Reić Z., Mihaljević Kosor M. (2014.): Ekonomija, Ekonomski fakultet u Splitu, Split

S obzirom na ratna zbivanja na teritoriju današnje Republike Hrvatske, gospodarske aktivnosti u državi su bile na niskoj razini do 1995.godine. Tada dolazi do rasta svih potrošačkih kategorija BDP-a, na čelu s rastom investicija, najviše potaknutim obnovom stambenog fonda, infrastrukture i postojećih proizvodnih kapaciteta. Početak oporavka gospodarstva doveo je do porasta izvoza usluga, što je rezultiralo povećanim brojem dolazaka turista na Jadran, odnosno povećanjem deviznog prihoda od turizma, te razvojem istoga u Hrvatskoj. Takva kretanja popraćena su izlaskom Hrvatske na međunarodno tržište kapitala, uslijed čega dolazi do porasta vanjskog duga države, ali i kreditne aktivnosti, odnosno visokih kreditnih plasmana domaćih poslovnih banaka.²⁷

Može se zaključiti da je u periodu od 1995. do 2008. godine, kada nastupa globalna ekonomska kriza, zabilježen umjeren rast hrvatskog gospodarstva (izuzev 1999.godine, kada su pretrpljene posljedice događanja na Kosovu). Tada nastupa Svjetska financijska kriza, potpomognuta procesom globalizacije, pa tako 2008., odnosno 2009.godine, počinje period višegodišnjeg pada BDP-a. U tom periodu dolazi do pada državne potrošnje, vrijednosti investicija u fiksni kapital, količini uvoza i izvoza, kao i deviznog prihoda od turizma.

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju javljaju se pozitivni trendovi koji ulijevaju nadu u oporavak hrvatskog gospodarskog stanja. Pristupanjem Europskoj uniji raste količina izvoza robe i usluga, što je omogućilo ukidanje barijera koje su ometale slobodnu trgovinu s drugim zemljama članicama EU. Nadalje, pad cijena nafte, do kojeg je došlo zbog sve jačeg utjecaja globalizacije, uzrokovao je deprecijaciju domaće valute i automatski povećala raspoloživi dohodak. Događaji u svijetu u to vrijeme općenito, kao što su teroristički napadi u različitim državama, te gospodarske krize u Grčkoj i Turskoj, „osigurali“ su preusmjerenje velikog broja turista na hrvatsku obalu. Time se zajamčio porast izvoza usluga, kao i porast industrijske proizvodnje, te rast neto plaća. S obzirom na poboljšani financijski rezultat, jača poduzetnička sklonost investicijama i ostvaruje se povećanje investicija uz pomoć fondova Europske unije. U 2015. i 2016. godini nastavlja se kreditno razduživanje stanovništva i svih sektora, uz trend povećanja broja novih kredita.²⁸

---

²⁷ Hrvatska gospodarska komora (<https://www.hgk.hr/documents/kretanje-bdp-a-u-hrvatskoj-izvori-rasta-i-posljedice5addcdb7bc19c.pdf>, pristupljeno 23.08.2019.)

²⁸ Hrvatska gospodarska komora (<https://www.hgk.hr/documents/kretanje-bdp-a-u-hrvatskoj-izvori-rasta-i-posljedice5addcdb7bc19c.pdf>, pristupljeno 23.08.2019.)

Iako su vidljivi pozitivni pomaci kada je riječ o ukupnom BDP-u, odnosno BDP-u po glavi stanovnika, ima prostora za veliki napredak. Samo neke od kategorija u kojima su promjene nužne su privlačenje dodatnih stranih ulaganja, prilagodba poreznih opterećenja poslovnim subjektima i reforma institucionalnog okvira koji je trenutno velika prepreka bržem i jačem gospodarskom razvoju Hrvatske.

3.3. Promjena inozemnih izravnih ulaganja u Hrvatsku

Direktne i indirektne utjecaje globalizacijskog procesa moguće je pronaći u svakom segmentu gospodarskih djelatnosti, s razlikom u načinu na koji će ih pojedina država iskoristiti.

U ovom dijelu bit će riječ o promjenama količine izravnih inozemnih ulaganja u Hrvatsku, uslijed djelovanja procesa globalizacije, te načinu na koji djeluju na domaće gospodarstvo.

Općenito, inozemna izravna ulaganja mogu se definirati kao sve vrste ulaganja stranih pravnih i fizičkih osoba u gospodarske djelatnosti neke zemlje. Preciznije, prema definiciji Međunarodnog monetarnog fonda, riječ je o dugotrajnom ulaganju koje se događa kada inozemni ulagač ima 10% ili više vlasničkog udjela gospodarskog subjekta u nekoj zemlji.²⁹ Kako bi poslovanje funkcioniralo na način da inozemni ulagač ima priliku ostvariti 10% ili više vlasničkog udjela gospodarskog subjekta u nekoj državi, potrebno je osnivanje vlastitih podružnica u stranim zemljama.

To se može postići:³⁰

- otvaranjem novih poduzeća (vlastitih poduzeća) na stranom tržištu, to jest preuzimanjem *greenfield investicija*³¹
- preuzimanjem (odnosno kupnjom) postojećih poduzeća na međunarodnom tržištu, koje se radi strateški samo zbog stjecanja prava i pozicije domaćih konkurenata.

---

²⁹ Grgić M., Bilas V., Franc S. (2012.): Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb

³⁰ Lazibat T., Kolaković M. (2004.): Međunarodno poslovanje u uvjetima globalizacije, Sinergija, Zagreb

³¹ Izravno strano ulaganje pri kojemu poduzeće započinje poslovanje u stranoj zemlji na način da infrastrukturu potrebnu za poslovanje izgrađuje iz temelja.

Izravna inozemna ulaganja počinju se intenzivnije pojavljivati u istraživanjima ekonomista nakon II. svjetskog rata. Iako se prva inozemna izravna ulaganja u tranzicijske zemlje bilježe krajem 1980-ih godina, zbog rata i nestabile političke u situacije, u Hrvatskoj se pojavljuju znatno kasnije.

Utjecaj globalizacije doveo je do promjene stavova kada je riječ o inozemnim ulaganjima. Zemljama u razvoju, među koje se može svrstati i Hrvatska, FDI³² je postao način za izlaz iz nepovoljnih gospodarskih situacija.

Otvaranjem hrvatskog gospodarstva prema međunarodnom tržištu shvatila se vrijednost izravnih stranih investicija, pa je dotadašnji skepticizam zamijenjen smišljanjem načina za stvaranje uvjeta pogodnih za privlačenje investitora.³³

Zbog sve jačeg utjecaja globalizacije došlo je do povećanja konkurencije na nacionalnom tržištu. Stvorila se potreba za proizvodnjom veće količine tehnološki naprednih usluga i dobara koja će opstati u konkurentskom okruženju na tržištu.

Zbog nedostatka vlastitih sredstava, Hrvatska je stvorila potrebu za inozemnim izravnim investicijama, koje bi trebale pomoći u razvoju zemlje. Oblik koristi od primanja FDI jest priljev novca u državni proračun, koji se stvara oporezivanjem djelovanja multinacionalne kompanije na domaćem tržištu.

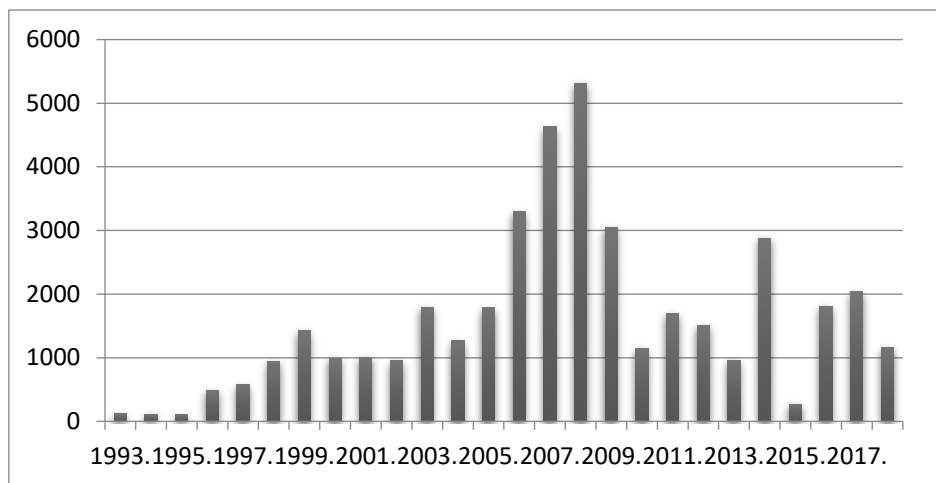
Prilikom primanja FDI, zemlja primatelj, u ovom slučaju Hrvatska, pokušava usmjeriti izravna inozemna ulaganja u sektore od kojih ima najveće koristi. Odnosno, nastoji privući ulaganja koja se očituju u transferu tehnologije, te poboljšanju postojećih radnih mjesta i otvaranju novih.³⁴

---

³² engl. Foreign Direct Investment

³³ Bilas V., Franc S. (2006.): Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb

³⁴ Grgić M., Bilas V., Franc S. (2012.): Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb

Grafikon 4. Priljev izravnih inozemnih ulaganja u Hrvatsku u razdoblju od 1993. do 2018. godine, izražen u milijardama USD

Izvor: UNCTAD

(<https://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>, pristupljeno 19.08.2019.)

Priloženi grafikon prikazuje tijek priljeva FDI u Hrvatsku u razdoblju od 1993., pa do prethodne 2018. godine, izražen u milijardama USD.

Na samim počecima tranzicije, Hrvatska nije bila zanimljivo odredište inozemnim investitorima. Zbog ratnih zbivanja i politički nestabilnog okruženja, vrijednosti godišnjeg priljeva FDI-a u hrvatsko gospodarstvo su bile relativno niske sve do 1996.godine.³⁵ Sredinom 1996., odnosno početkom 1997. godine, dolazi do povećanja izravnih inozemnih ulaganja, koje se dodatno pojačava tijekom 1998.godine, većim dijelom potaknuto procesom privatizacije. Početak pregovora s Europskom unijom donio je promjenu zakonskog okvira i restrukturiranje gospodarstva kako bi isti bio prilagođen međunarodnim standardima. Međutim, financijska i ekonomska kriza u Hrvatskoj utjecala je na tok priljeva izravnih inozemnih investicija, pa je tako 2010. godine zabilježen snažan pad izravnih inozemnih investicija u odnosu na prethodne dvije.

³⁵ Galinec D. (2007.): *Financiranje i granice održivosti deficita tekućeg računa platne bilance Republike Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Dolazi do povećanog opreza multinacionalnih kompanija prilikom ulaska na hrvatsko tržište. zbog smanjenja mogućnosti investiranja uslijed otežanog pristupa financijskim resursima, te usporavanja privredne aktivnosti Hrvatske u cjelini.³⁶ Naredne godine obilježio je porast izravnih inozemnih investicija, izuzev 2015., te prethodne 2018. godine u kojima opet dolazi do znatno smanjenog priljeva FDI-a.

Utjecaj globalizacije na kako svjetsku tako i Hrvatsku ekonomiju doveo je do rasta inozemnih izravnih ulaganja i njihovih značaja. Hrvatska je otvorenjem prema međunarodnom tržištu i operacijama koje se na njemu događaju liberalizirala svoj režim u onaj koji je privlačan stranim investitorima. Uključenjem u brojne međunarodne organizacije i integracijske procese, povećala se količina izravnim inozemnih ulaganja, koja omogućuju brži i bolji gospodarski razvitak države.³⁷

3.4. Utjecaj promjene mobilnosti i migracija na gospodarstvo Hrvatske

Prostorna pokretljivost stanovništva odrednica je ljudskog društva koja se javila zajedno s njegovim postankom, a prisutna je još i danas.

Pojam migracija (lat.migratio) stanovništva označava prvenstveno prostornu pokretljivost, to jest prostornu mobilnost stanovništva. „Međutim, definirati pojam migracija nije jednostavno, jer svaki pokušaj da se migracija pojmovno odredi može dovesti do nekoliko definicija i tipologija migracija s obzirom na respektirani kriterij prilikom definicije.³⁸ Može se definirati i kao mehaničko kretanje stanovništva, pa kao takvo čini jednu od najkompleksnijih komponenta stanovništva.

Pojam migracije možemo podijeliti na dvije podvrste, pa tako razlikujemo imigraciju i emigraciju.

Imigracija označava doseljavanje stanovništva na neko geografsko područje, koje je toj skupini imigranata zbog određenih faktora zanimljivo. Postoje dvije vrste imigracije, a to su legalna i ilegalna.

---

³⁶ Klapić M., Omerhodžić S., Nuhanović A. (2013.): Strane direktne investicije u zemljama u razvoju s posebnim osvrtom na zemlje jugoistočne Europe, Univerzitet u Tuzli, Tuzla

³⁷ Bilas V., Franc S. (2006.): Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb

³⁸ Wertheimer - Baletić A. (1999.): Stanovništvo i razvoj, MATE d.o.o., Zagreb

Nasuprot imigraciji, pojam emigracije znači odseljavanje stanovništva s geografskog prostora na kojem je do tada boravilo zbog neprivlačnih faktora države u kojoj žive, ili privlačnih faktora države u koju će se tek doseliti. Može biti izazvano različitim vjerskim, političkim, društvenim, ekonomskim ili nekim drugim čimbenicima.

Uzroci migracija mogu biti različiti, pa tako raspoznajemo ekonomske, društvene, demografske i prirodne (geografske) razloge migracija, te kombinaciju navedenih razloga.

Kada govorimo o vrstama migracija, možemo ih podijeliti u četiri temeljne kategorije:³⁹

- 1) unutarnje i vanjske
- 2) konačne i privremene
- 3) dobrovoljne i prisilne
- 4) ekonomske i neekonomske

Svaka migracija uzrokovana je nekom vrstom potisnih (push) faktora koji su prisutni u mjestu prebivališta i/ili privlačnim (pull) faktorima koji se prepoznaju u potencijalnom odredištu.

Neki od potisnih faktora mogu biti rat, nizak životni standard, visoka stopa nezaposlenosti, niski prihodi, prirodne katastrofe i različite vrste netrpeljivosti kao što su rasna, etnička ili vjerska.

Suprotno tome, privlačni faktoru mogu biti visok životni standard, bolja prilika za zaposlenje uz visoke prihode, politična, rasna ili etnička tolerancija ili ugodna klima i prirodno okruženje.⁴⁰

Tablica 1. Migracije stanovništva Republike Hrvatske (2001. – 2017.)

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Broj imigranata	24.415	20.365	18.455	18.383	14.230	14.978	14.622	14.541	8.468
Broj emigranata	7.488	11.767	6.534	6.812	6.012	7.692	9.002	7.488	9.940
Migracijski Saldo	16.927	8.598	11.921	11.571	8.218	7.286	5.620	7.053	-1.472

³⁹ Wikipedia.org (<https://bs.wikipedia.org/wiki/Migracija>, pristupljeno 26.06.2019.)

⁴⁰ Enciklopedija.hr (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17824>, pristupljeno 25.07.2019.)

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Broj imigranata	4.985	8.534	8.959	10.378	10.638	11.706	13.985	15.553
Broj emigranata	9.860	12.699	12.877	15.262	20.858	29.651	36.436	47.352
Migracijski Saldo	- 4.875	- 4.165	- 3.918	- 4.884	- 10.220	- 17.945	- 22.451	- 31.799

Izvor: Državni zavod za statistiku

U periodu od 1990. do 2001. godine, s prostora današnje Republike Hrvatske, iselilo je 2.3 milijuna stanovnika. U tom razdoblju ukupni populacijski gubici iznosili su otprilike 1.89 milijuna stanovnika. Iseljavanje velikog broja najvitalnijih stanovnika i ratni gubici doveli su smanjenja stope nataliteta i povećanja stope mortaliteta. Negativan prirodni prirast, emigracijska depopulacija, ukupna depopulacija i starenje stanovništva rezultiraju činjenicom da se Hrvatska danas nalazi u skupini deset zemalja koje imaju najstariju populaciju.⁴¹

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, tek 2001.godine počinje oporavak, odnosno migracijski saldo⁴² dobiva pozitivan predznak. Taj se trend nastavlja sve do 2009.godine kada se opet bilježi negativan migracijski saldo.

Valja napomenuti da je to razdoblje svjetske financijske krize, koja je ugrozila financijske statuse i životne standarde brojnih obitelji, koje su odlučile napustiti Hrvatsku i odseliti u razvijene zemlje zapadne Europe u potrazi za boljim i sigurnijim životom.

Od 2009. godine pa sve do danas, iz godine u godinu raste broj emigranata, čiji je odlazak motiviran različitim faktorima. Iako broj imigranata raste, broj doseljenika i dalje nije dovoljan da nadoknadi populacijske gubitke, tako da je migracijski saldo posljednjih godina negativan, a takav će, čini se, čini se, neko vrijeme i ostati.

Veliki broj iseljenog stanovništva pokazuje da se Republika Hrvatska nije najbolje snašla, odnosno da nije iskoristila prednosti koje joj je proces globalizacije nudio.

⁴¹ Nejašmić I. (2014.): Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

⁴² Migracijski saldo je vrijednost kojom se prezentira razlika između broja doseljenih i odseljenih stanovnika unutar jednog grada, županije ili države u cijelosti.

Politička nestabilnost, velika porezna opterećenaja i lošiji životni standard u usporedbi s ostalim državama Europske unije doveli su do kontinuiranog iseljavanja hrvatskog stanovništva. Nesposobnost suzbijanja nemoralna, korupcije i nepotizma u državi, uzrokovali su osjećaje društvene, pravne i ekonomske nesigurnosti kod stanovnika.⁴³ Otvoreno tržište rada, nastalo zbog djelovanja globalizacijskog procesa rezultiralo je uvozom većeg broja stranih radnika. Time su se povećali socijalni troškovi koji se mogu podmiriti jedino novim poreznim opterećenjem, čime se povećava frustracija stanovnika i dodatno potiče iseljavanje.

Također, dolazi do povećanja imigranata koji su u Hrvatskoj spremni raditi za niže nadnice, te na taj način dodatno snizili cijenu rada. To dovodi do sukoba između domaće radne snage i doseljenika te dodatno povećava nezadovoljstvo obe strane.⁴⁴

Ulaganje stranih investicija i poticaja Europske Unije (samo) u velike gradove dovele su do neravnomjernog ekonomskog stanja u različitim regijama unutar države. Slabljenje gospodarskog stanja regija iz kojih se emigrira rezultira daljnim pogoršanjem gospodarskog stanja regije, što se odražava na cjelokupno gospodarsko stanje u državi. Onemogućena migracija radnika, unatoč otvorenom tržištu, različite preferencije i kvalifikacije radnika, kao i regionalne nepodudarnosti između ponude i potražnje za radom rezultiraju manjkom adekvatne radne snage unatoč velikom broju nezaposlenih.⁴⁵

Višegodišnji negativni migracijski saldo uzrokovao je velike promjene na hrvatskom tržištu rada. S jedne strane, negativan prirodni prirast i povećan broj iseljenika stvara manji priljev stanovnika u radnu dob, što smanjuje problem nezaposlenosti, odnosno smanjuje broj osoba koje (beuspješno) traže posao. Time se smanjuje pritisak na tržište rada.⁴⁶

S druge strane, nedostatak radne snage odbija potencijalne investicije. Udaljena ruralna područja teško zadržavaju dobnu strukturu pogodnu za radnu funkciju kao i razinu usluga i aktivnosti od općeg gospodarskog i društvenog interesa.

---

⁴³ Novilist.hr (http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/MLADEN-VEDRIS-Hrvatska-je-veliki-gubitnik-globalizacije-hitno-trebamo-program-povratka-iseljenih?meta_refresh=true, pristupljeno 25.07.2019.)

⁴⁴ Bauer T., Zimmermann K. F. (1997.): Integrating the East: the labor market effects of immigration, Cambridge University Press, Cambridge

⁴⁵ Penava M. (2011.): Utjecaj migracija na Europsko tržište rada, Ekonomski fakultet, Zagreb

⁴⁶ Družić I., Sirotković J. (2002.): Uvod u hrvatsko gospodarstvo, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Radno aktivno stanovništvo, posebno ono mlado i bolje obrazovano, iseljava se izvan granica države u potrazi za boljim životnim i radnim prilikama.

Sve navedene demografske promjene ugrožavaju socijalnu i gospodarsku strukturu perifernih ruralnih područja što u konačnici može dovesti do daljnjeg povećavanja rizika od depopulacije u ruralnim područjima.⁴⁷

3.5. Utjecaj razvoja turizma na gospodarsko stanje u Hrvatskoj

Globalizacijski proces „obrisao“ je granice među državama i doveo do velike povezanosti različitih geografskih cjelina, što je učinilo putovanja, privatnog i poslovnog karaktera, jednostavnijim i jeftinijim nego ikada prije.

Turizam je, baš kao i globalizacija, mnogoznačan pojam, koji predstavlja splet odnosa društvenog i ekonomskog karaktera. Označava skup odnosa i pojava koji proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost.⁴⁸ Podrazumijeva privatno ili poslovno putovanje i boravak osoba u mjestima koje nisu njihove uobičajne sredine u periodu kraćem od jedne godine.

Prošao je kroz šest faza razvoja, a formira se pod utjecajem različitih čimbenika, od kojih treba istaknuti tehnologiju, gospodarstvo, kulturu i politiku.

Globalizacija turističkog tržišta ponajviše dolazi do izražaja preko integracije nositelja turističkih aktivnosti u brojnim zemljama. Pomoću globalizacijskog procesa, turistička se tržišta sve više otvaraju, zbog čega postaju pogodna za strane investicije.

---

⁴⁷ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, Nacrt 03 - Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. (<https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/razvojne%20strategije/Nacrt%20prijedloga%20Strategije%20regionlanog%20razvoja%20RH%20za%20razdoblje%20do%20kraja%202020.%20godine.pdf>, pristupljeno 14.08.2019.)

⁴⁸ Pirjevac B. (1998.): Ekonomska obilježja turizma, Golden Marketing, Zagreb

Pritom, različiti su organizacijski oblici poslovnog povezivanja u turističkom gospodarstvu:⁴⁹

- povezivanje malih gospodarskih subjekata u poslovna udruženja, da bi se zaštitila i unaprijedila njihova djelatnost zajedničkim nastupom na turističkom tržištu,
- poslovna kooperacija između dvaju ili više većih poduzeća, da bi se postigle određene produktivne ili tržišne mogućnosti,
- spajanje, pripajanje i porast turističkih i drugih gospodarskih subjekata u velike poslovne sustave s više poslovnih jedinica.

Kada govorimo o turizmu, govorimo o djelatnosti koja je u kratkom vremenu postala globalni fenomen, a čiji gospodarski značaj proizlazi iz razmjene ekonomskih dobara turista s lokalnim stanovništvom.

Zahvaljujući brojnim sportskim uspjesima hrvatskih sportaša, ugodnoj klimi, netaknutoj prirodi, te mnoštvu zastićenih materijalnih, nematerijalnih i kulturnih dobara Hrvatska je postala poznata u cijelom svijetu. Osim publiciteta koji je pridonio poboljšanju slike o Hrvatskoj, turizam je u gospodarskom smislu osnažio Hrvatsku.

Tablica 2. Dolasci i noćenja turista (2007. – 2018.)

* u tisućama

	DOLASCI TURISTA			NOĆENJE TURISTA		
	Ukupno	Domaći turisti	Strani turisti	Ukupno	Domaći turisti	Strani turisti
2008.	10 250	1 715	8 535	55 465	6 327	49 139
2010.	10 405	1 438	8 967	56 217	5 369	50 849
2012.	11 599	1 419	10 180	62 507	5 174	57 333
2014.	12 915	1 461	11 453	66 270	5 116	61 154
2016.	15 463	1 749	13 715	77 919	5 819	72 099
2018.	18 667	2 022	16 645	89 651	6 477	83 175

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2018.

⁴⁹ Petrić L. (2003.): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split

Priložena tablica pokazuje broj dolazaka i noćenja turista u razdoblju od 2007. do 2018. godine, pri čemu su svi podaci izraženi u tisućama. Iz podataka se može se vidjeti kako Hrvatska od 2007. godine bilježi kontinuirani porast broja dolazaka turista i noćenja koje ostvaruju, izuzev 2009. godine. Prvih nekoliko godina, prosječno povećanje iz godine u godinu iznosilo je otprilike 3%, dok se u 2011. broj dolazaka turista i ostvarenih noćenja, u usporedbi s prethodnom godinom, povećao oko 7% i od tada iz godine u godinu dodatno raste. Prošle sezone, 18 667 000 turista posjetilo je Republiku Hrvatsku, što je 84% više nego 2007., te prilikom tih posjeta ostvarilo 89 651 000 noćenja, odnosno 64% više nego spomenute 2007.godine. Kroz povećanje inozemne potražnje koja nastaje kao posljedica razvoja turizma dolazi do povećanja prihoda države, odnosno rasta BDP-a Hrvatske, iako ne prate precizno kretanje njegovog rasta već ima vlastitu putanju konstantnog rasta.

Tablica 3. Bruto dodana vrijednost djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i bruto domaći proizvod po djelatnostima (1996. – 2016.)

* u milijunima kuna

	Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	Bruto domaći proizvod (tržišne cijene)
1996.	3 423 (2.7%)	128 671
1998.	4 534 (2.8%)	161 832
2000.	5 257 (2.9%)	180 241
2002.	7 089 (3.4%)	211 500
2004.	8 628 (3.5%)	250 565
2006.	10 171 (3.5%)	294 150
2008.	11 746 (3.4%)	347 750
2010.	11 871 (3.6%)	329 143
2012.	12 636 (3.8%)	330 825
2014.	14 727 (4.4%)	331 570
2016.	16 563 (4.7%)	351 349

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2018.

Djelatnosti smještaja, te pripremanja hrane i usluživanja pića (hospitality industrija) ključni su pokretači ekonomije i turizma kako u Europi, tako i u Hrvatskoj. Predstavljaju treću najveću društveno - ekonomsku aktivnost u Europskoj uniji, te ujedno i temelj turističkog sustava. Prema podacima Eurostat-a Hrvatska se po ukupnom doprinosu turizma BDP-u nalazi na čelu EU.⁵⁰ Bruto dodana vrijednost spomenutih aktivnosti iz godine u godinu raste i ostvaruje sve veći udio u BDP-u, čime doprinosi gospodarskom napretku Hrvatske. Valja napomenuti da spomenutim djelatnostima treba pridodati vrijednosti koje ostvaruju brojne druge djelatnosti, kao što su proizvodnja hrane i pića te usluge prijevoza, kako bi se bolje shvatio utjecaj turizma na gospodarstvo.

Učinak turizma na gospodarstvo prvenstveno ovisi o sadržaju turističkih usluga i o mogućnostima koje određeno turističko tržište može ponuditi, dok uloga istoga proizlazi iz ekonomskih funkcija. Kada govorimo o tome možemo navesti deset ključnih funkcija turizma: multiplikativna funkcija, zaposlenička funkcija, konverzijska funkcija, funkcija uravnoteženja platne bilance, funkcija razvoja nedovoljno razvijenih područja, funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara, induktivna funkcija, apsorpcijska funkcija, integracijska funkcija te akceleratora funkcija.⁵¹ Multiplikativnom funkcijom dobiva se ukupnost ekonomskih učinaka koji se ostvaruju turističkom potrošnjom. Tumači se tezom da se sredstva turističke potrošnje nakon svoje osnove cirkulacije, od mjesta gdje su nastala do mjesta potrošnje, ne zaustavljaju nego da njihov najveći dio nastavlja cirkulirati i time dalje utječe na daljnja gospodarska zbivanja.⁵² Uz multiplikativnu, treba istaknuti zaposleničku funkciju turizma, s obzirom da tijekom turističke sezone, koja traje otprilike od početka lipnja do kraja rujna, sektor turizma zapošljava veći dio radno sposobnog stanovništva i na taj način (privremeno) smanjuje stopu nezaposlenosti. Dodatno, razvoj turizma izravno izravno stimulira razvoj djelatnosti ugostiteljstva, prometa i trgovine, čiji napredak povećava bruto dodanu vrijednost i doprinosi povećanju BDP-a Hrvatske.

Na kraju se može zaključiti da, iako je turizam djelatnost koja daje značajan doprinos gospodarskom razvoju Hrvatske, postoji potencijal za podizanje turističke djelatnosti na višu razinu, čime bi se prouzročio brži i jači napredak hrvatskog gospodarstva.

---

⁵⁰ Hrvatska udruga turizma
(<https://www.udrugaturizma.hr/hrvatski-turizam-u-brojkama/>, pristupljeno 13.08.2019.)

⁵¹ Bartoluci M. (2013.) Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva: turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu, Školska knjiga, Zagreb

⁵² Blažević B. (2007.) Turizam u gospodarskom sustavu, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija

4. ZAKLJUČAK

Globalizacijski proces kompleksan je fenomen čiji je utjecaj teško objasniti. Može se reći da je Hrvatska brzo shvatila važnost globalizacije i uložila trud u prilagodbu istoj, iako s obzirom na površinu i (ne)moć nije u mogućnosti značajno utjecati na promjene koje se događaju zbog suvremene globalizacije. Gospodarstvo je zbog tehnološkog napretka i otkrića novih proizvodnih resursa i načina proizvodnje doživjelo brz i značajan razvoj. Indeks globalizacije iz godine u godinu raste, iz čega se može zaključiti da utjecaj globalizacije na Hrvatsku, odnosno hrvatsko gospodarstvo konstantno jača. Iako u usporedbi sa prosječnim stupnjem globaliziranosti svih država svijeta, Hrvatska zauzima visoko mjesto, prostora za napredak još uvijek ima. Razvoj postojećih, prije svega tehnoloških, kao i početak novih gospodarskih djelatnosti pozitivno je utjecao na kretanje bruto domaćeg proizvoda u državi. Izuzev razdoblja svjetske financijske krize, bilježi se stalan rast BDP-a.

Najveće oscilacije su vidljive u području izravnih inozemnih ulaganja. Premda je zabilježen porast istih, brojna politička događanja uzrokuju skeptičnost i naglo smanjenje ulaganja iz inozemstva, koje osim napretka tehnologije i proizvodnje predstavljaju prihod državi.

Globalizacija je najdublji negativni trag ostavila na stanovništvu Hrvatske, kojeg obilježavaju trend depopulacije i negativan prirodni prirast. Kod postojećeg stanovništva povećava se socijalna nesigurnost koja pogoršava životni standard i rezultira povećanim brojem siromašnih. Prisutan je trend negativnog migracijskog salda, koji uzrokuje probleme na domaćem tržištu rada i postupno dovodi do centralizacije države, a kasnije i ruralnog egzodusa. Trenutna situacija upućuje na to da će se situacija s vremenom dodatno pogoršavati ukoliko se ne poduzmu adekvatne mjere.

Najveći napredak nastao zbog globalizacijskog procesa vidljiv je u sektoru turizma. U samo nekoliko godina, turizam je postao najrazvijenija i najvažnija gospodarska grana, na kojoj većina stanovništva osigurava egzistenciju. Djelatnost je koja najviše doprinosi uravnoteženju platne bilance. Zapošljava najveći dio radno sposobnog stanovništva, a dodatno potiče zapošljavanje u drugim djelatnostima, usko povezanih s turizmom.

Kao što je već rečeno, globalizacijski proces ima svoje prednosti i nedostatke, pa tako na hrvatsko gospodarstvo ima pozitivan, ali i negativan utjecaj. Uzevši sve u obzir, može se doći do zaključka da su prednosti svakako veće od mana, s tim da je nužno adekvatno upravljanje nizom ekonomskih, društvenih i političkih reformi, koje bi dovele do efekata pozitivnih za razvoj hrvatskog gospodarstva.

SAŽETAK

Svrha ovog rada je definirati svjetski fenomen globalizacije, koji predstavlja izazov za suvremeni svijet, a čiji je utjecaj nemoguće izbjeći s obzirom da je prisutan u svim sferama života. Nakon objašnjenja pojma globalizacije, cilj je bio pojasniti pozitivne i negativne učinke globalizacije, te objektivno procijeniti stanje hrvatskog gospodarstva.

Zaključak je da, bez obzira na visok KOF globalizacijski indeks, prostora za rast i razvoj ima u svim gospodarskim djelatnostima. Primarni cilj bi trebao biti primijeniti adekvatnu ekonomsku politiku kojom bi se privukle dodatne izravne inozemne investicije, čime bi se stimuliralo otvorenje novih proizvodnih pogona i unaprijeđenje postojećih. Time bi se povećala konkurentnost Hrvatske na globalnom tržištu, što bi dugoročno gledano rezultiralo gospodarskim napretkom i povećanjem bruto domaćeg proizvoda.

Također, nužno je primijeniti politiku kojom bi se zaustavilo iseljavanje stanovništva i osigurala stabilnost na domaćem tržištu rada.

Na kraju, sektor turizma se u Hrvatskoj ističe kao najbrže rastuća gospodarska djelatnost, koja zauzima najveći udio u ukupnom BDP-u i indirektno stimulira razvoj drugih djelatnosti.

Ključne riječi: globalizacija, Hrvatska, BDP

SUMMARY

The purpose of this paper is to define the phenomenon of globalization, which is a challenge for the contemporary world, and whose impact is impossible to avoid, since it is present in all spheres of our life. After explaining the notion of globalization, the aim was to clarify the positive and negative effects of globalization and to objectively estimate the condition of the Croatian economy.

The conclusion is that, despite the high KOF globalization index, the development space exists in all economic activities. The primary goal should be an adequate economic policy implementation, to stimulate the opening up of new manufacturing facilities and the upgrade of existing ones. That would increase Croatia's competitiveness on the global market, which would, in the long run, result in economic progress and an increase in gross domestic product.

Furthermore, it is necessary to implement a policy that would stop emigration and ensure stability in the domestic labor market.

Finally, the tourism sector in Croatia stands out as the fastest growing economic activity, which occupies the largest share in total GDP and indirectly stimulates the development of other activities.

Key words: *globalization, Croatia, GDP*

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Kretanje KOF globalizacijskog indeksa u Hrvatskoj u razdoblju od 1992. do 2016. godine

Grafikon 2. Usporedba KOF globalizacijskog indeksa Hrvatske i svijeta

Grafikon 3. Kretanje BDP i BDP per capita u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2018. godine

Grafikon 4. Priljev izravnih inozemnih ulaganja u Hrvatsku u razdoblju od 1993. do 2018. godine

POPIS TABLICA

Tablica 1. Migracija stanovništva Republike Hrvatske (2001. – 2017.)

Tablica 2. Dolasci i noćenja turista (2007. – 2018.)

Tablica 3. Bruto dodana vrijednost djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i bruto domaći proizvod po djelatnostima (1996. – 2016.)

LITERATURA

1. Bartoluci M. (2013.) Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva: turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu, Školska knjiga, Zagreb
2. Bauer T., Zimmermann K. F. (1997.): Integrating the East: the labor market effects of immigration, Cambridge University Press, Cambridge
3. Becker B., Huselid M., Ulrich D. (2001.): HR Scorecard: Linking People, Strategy, and Performance, MA: Harvard Business School Press, Boston
4. Beker E. (2005.): Ekonomski aspekti globalizacije, Privredna izgradnja XLVIII, Novi Sad
5. Bilas V., Franc S. (2006.): Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb

6. Blažević B. (2007.): Turizam u gospodarskom sustavu, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija
7. Clark I. (1999.): Globalization and International Relations Theory, Oxford University Press, Oxford
8. Čečuk A. (2002.): Financijska globalizacija, Graf form, Split
9. Dreher A. (2003.): Does Globalization Affect Growth?, University of Mannheim, Mannheim
10. Družić I., Sirotković J. (2002.): Uvod u hrvatsko gospodarstvo, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
11. Dujšin U. (1998.): Globalizacija, regionalizacija i Republika Hrvatska, Ekonomska istraživanja 1-2, 11
12. Friedman T. (2003.): The Lexus and The Olive Tree: Understanding globalization, International research Journal of arts and humanities Vol. 38, New York
13. Galinec D. (2007.): Financiranje i granice održivosti deficita tekućeg računa platne bilance Republike Hrvatske, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
14. Grgić M., Bilas V., Franc S. (2012.): Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb
15. Hirst P., Thompson G. (2001.): Globalizacija - međunarodno gospodarstvo i mogućnosti upravljanja, Liberata, Zagreb
16. Ivančević T. (2005.): Utjecaj procesa globalizacije na gospodarstvo Hrvatske, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
17. Jovančević R. (2005.): Ekonomski učinci globalizacije i Europska unija, Mekron promet d.o.o., Zagreb
18. Karlić I. (2008.): Dvoznačnost fenomena globalizacije, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
19. Klapić M., Omerhodžić S., Nuhanović A. (2013.): Strane direktne investicije u zemljama u razvoju s posebnim osvrtom na zemlje jugoistočne Europe, Univerzitet u Tuzli, Tuzla
20. Krešić Babić I. (2015.): Globalizacija, europeizacija i tranzicija – fenomeni današnjice i smjernice budućeg razvoja, Nova prisutnost 13 3, Kršćanski akademski krug, Zagreb
21. Lazibat T., Kolaković M. (2004.): Međunarodno poslovanje u uvjetima globalizacije, Sinergija, Zagreb
22. Lončar J. (2005.): Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja, PMF Zagreb, Zagreb

23. Lozina D. (2006.): Globalizacija i suverenitet nacionalne države, Pravni fakultet Split, Split
24. Monbiot G. (2006.): Doba dogovora, Algoritam, Zagreb
25. Nejašmić I. (2014.): Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
26. Penava M. (2011.): Utjecaj migracija na Europsko tržište rada, Ekonomski fakultet, Zagreb, Zagreb
27. Petrić L. (2003.): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split
28. Pirjevac B. (1998.): Ekonomska obilježja turizma, Golden Marketing, Zagreb
29. Plevenik J. (2003): Iza globalizacije, Geoekonomija međunarodnih odnosa, Golden marketing, Zagreb
30. Reić Z., Mihaljević Kosor M. (2014): Ekonomija, Ekonomski fakultet u Splitu, Split
31. Ritzer G. (1993.): The McDonaldization of Society
32. Stiglitz E. J. (2006.): Making Globalization Work, W.W. Nonton & Company, New York
33. Turek F. (1999.): Globalizacija i globalna sigurnost, Hrvatska udruga za međunarodne studije, Varaždin
34. Veselica V. (2007.): Globalizacija i nova ekonomija, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
35. Vukadinović R. (1999.): Globalizacija i globalna američka politika, Politička misao, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
36. Wertheimer - Baletić A. (1999.): Stanovništvo i razvoj, MATE d.o.o, Zagreb

INTERNETSKI IZVORI

1. Enciklopedija.hr
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22329>, pristupljeno 25.07.2019.
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=17824>, pristupljeno 25.07.2019.
2. KOF Swiss Economic Institute
<https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, pristupljeno 29.07.2019.

3. Hrvatska gospodarska komora
<https://www.hgk.hr/documents/kretanje-bdp-a-u-hrvatskoj-izvori-rasta-i-posljedice5addcdb7bc19c.pdf>, pristupljeno 23.08.2019.
<https://www.hgk.hr/documents/kretanje-bdp-a-u-hrvatskoj-izvori-rasta-i-posljedice5addcdb7bc19c.pdf>, pristupljeno 23.08.2019.
4. Hrvatska udruga turizma
<https://www.udrugaturizma.hr/hrvatski-turizam-u-brojkama/>, pristupljeno 13.08.2019.
5. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
<https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/razvojne%20strategije/Nacrt%20prijedloga%20Strategije%20regionlanog%20razvoja%20RH%20za%20razdoblje%20do%20kraja%202020.%20godine.pdf>, pristupljeno 14.08.2019.
6. Novilist.hr
http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/MLADEN-VEDRIS-Hrvatska-je-veliki-gubitnik-globalizacije-hitno-trebamo-program-povratka-iseljenih?meta_refresh=true, pristupljeno 25.07.2019.